ECAC

Educational Counseling And Assistance Center

India in the 21st Century : Opportunities and Challenges

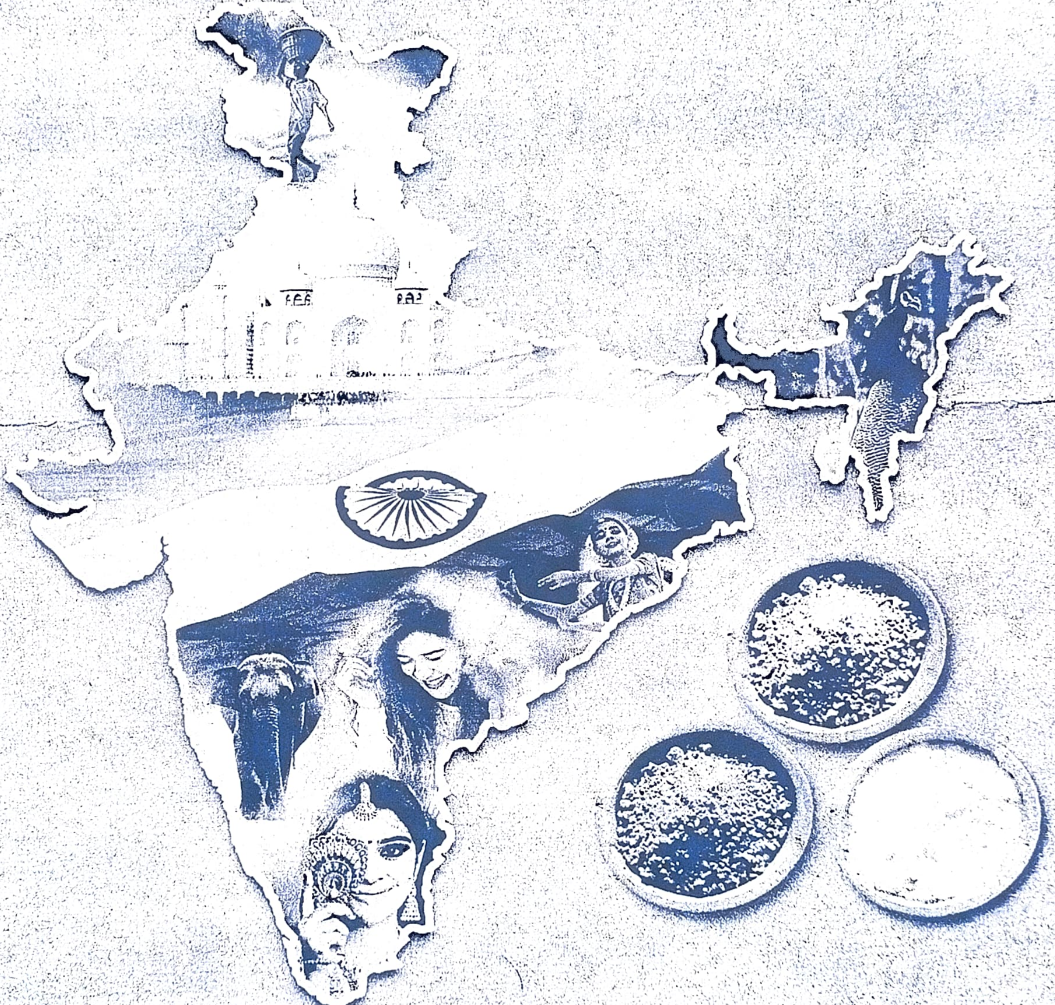

Editor

Principal Dr.B.S.Yadav
Dr.Surekha Bhingardive
Mrs.Vijaya Bhangude Patil

Published by

JSBSS EDUCATIONAL COUNSELING ANDASSISTANCE CENTRE

ISBN-978-93-5895-851-5

978-93-5895-851-5

Title of Book : India in the 21st Century : Opportunities and Challenges

ISBN No. : ISBN-978-93-5895-851-5

Publication :

Self (Director, Educational Counselling and Assistance Centre, Mantha)

Publisher :

Educational Counselling and Assistance Centre, Mantha Tal. Mantha

Dist. Jalna (M.S) 431504

Editor : Principal Dr.B.S.Yadav (Principal, K.J.S.College, Kopargaon)

Smt.Vijaya B Patil, Director, ECAC, Mantha

Dr.Surekha Bhingardive, HoD, Economics , KJSCollege, Kopargaon

Published: 30th April, 2023

Printing :- 30th April 2023

Rs:- 1100/-

Note: The Responsibility of every article is entire of the author not of the editorial board

Index

Sr.No.	Name of Author	Title of Paper	Page No.
1	Dr. Pramodini Nawale	Agricultural Mechanization :Progress and Future in India	1
2	Dr.Suhas Avhad Dr.Ganesh Walunj	Human Development Index & India	5
3	Dr. Shivaji Pate Mr. Raju Shinge	Women Empowerment Through Education in India: A Study	9
4	Dr.Gajanan Shendge	Current Scenario of HDI of India	14
5	Dr.Maharudra Khose	Employment and entrepreneurship opportunities through agro-tourism in india	18
6	Dr. Sadashiv Mengal	A critical study of the challenges facing India in the 21st century	26
7	Prof. Shinde Neeta	Development of Academic Libraries in the New Education Policy	31
8	Dr. Ajaykumar Palwe	Indian Economic Development in the 21st Century	36
9	Prof. Varsha Aher	Understanding Feminism: A Journey from Socio-Political Struggle to Transnational Feminism	40
10	Prof. N. G. Shinde Prof. P. P. Joshi Prof. Pushyamitra Joshi	Environmental Degradation: An Overview	45
11	डॉ. संभाजी काळे श्री.दिगाबर नलगे	शाश्वत शेती	50
12	डॉ.सुरेखा भिंगारदिवे	पर्यावरणावर आर्थिक घटकाचा परिणाम : एक दृष्टीक्षेप	55
13	डॉ.लोढे जी.पी.	कोरोना महामारीचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम : एक आर्थिक विश्लेषण	59
14	डॉ.शीतल खांडरे प्रा. रईस अहमद	२१व्या शतकातील भारतीय महिला बांधकामगारांपुढील आव्हाने	62
15	पठारे आश्विनी	भारतातील बँक व्यवसायातील संधी आणि आव्हाने	70
16	प्रा.दिनेश घुगे	कोविड-19 चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम	73
17	निकिता संजय जोगदंड	२१ व्या शतकातील भारतीय अर्थव्यवस्था : संधी व आव्हाने	76
18	बोरबणे प्रियंका अंबादास	21व्या शतकातील कृषि क्षेत्र महत्त्व व भूमिका	81
19	प्रा.कोकरे कृष्णा विठ्ठल	२१ व्या शतकातील शेती क्षेत्रातील संधी आणि आव्हाने	83
20	छत्रे दत्तात्रय पांडुरंग	बिरसा मुंडा कृषी क्रांती योजना	86

 ISBN-978-93-5895-851-5

२१ व्या शतकातील शेती क्षेत्रातील संधी आणि आव्हाने

प्रा. कोकरे कृष्णा विठ्ठल
सहाय्यक प्राध्यापक अर्थशास्त्र विभाग
पी. एम. टी. चे आर्ट्स कॉमर्स & सायन्स कॉलेज शेवगाव

प्रस्तावना :

शेती हि भारतीय अर्थव्यवस्थाचा काणा समजला जातो.म्हणजेच भारतीय अर्थव्यवस्था कृषीप्रधान आहे. २१ व्या शतकातील विकसित अर्थव्यवस्थाच्या अभ्यासअंती असे निर्दशनास आले कि विकसित राष्ट्राच्या विकास प्रक्रियेत शेती क्षेत्राने अतिशय महत्वाची भूमिका निभावली आहे. त्याचप्रमाणे भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या विकासात स्वातंत्र्यपूर्व काळापासून आजतागायत शेती व्यवसाय अत्यंत महत्वाची भूमिका पार पडत आहे शेती मधील हरित क्रांती, धवल क्रांती, नीळ क्रांती, पिवळी क्रांती इ. प्रकाराच्या सप्त रंगच्या क्रांतीने नवा इतिहास घडवून भारतीय अर्थव्यवस्थेला विकसनशील अर्थव्यवस्थेत पोहचवले आहे याचा परिणाम भारतीय अर्थव्यवस्थेचा विकास उचवण्यात झाला आहे. परंतु आधुनिक काळात आर्थिक व्यवस्थेत जगण्याचे सारेच संकेत बदललेले आहे. श्रेष्ठ शेती, मध्यम व्यापार आणि कनिष्ठ नोकरी हे समीकरण फारच उलटेपालटे झाले यात शेती कनिष्ठ झाली शेती आणि शेतकरी यांच्या यांच्या समोर बरेचशे आव्हाने निर्माण झालेली आहे जो तो शेतीला नाकारायला लागला आहे शेतकऱ्याच्या जीवनात प्रेमभंग,शैक्षणिक अपयश, मानसिक असंतुलन, घरगुती वाद व्यसनाधीनता वाढून आत्महत्येसारखे प्रकार वाढले आहे असे असले तरीहि शेती क्षेत्रामध्ये संधीचे सोने करणारे माणसे पाहायला दिसतात नोकरी व्यवसाय सोडून शेतीत करियर शोधू पाहत आहे.

उदिष्टे :

१) शेती क्षेत्रात नवनवीन संधीचा शोध घेणे.

२) शेतीतील नवीन संधीचा शेतीवरील परिणामाचा अभ्यास करणे.

३) आधुनिक शेती समोरील आव्हानाचा शोध घेणे.

४) शेती समोरील आव्हानाचा शेती क्षेत्रावरील परिणाम अभ्यास करणे.

संशोधन पद्धती :

प्रस्तुत शोध निबधामध्ये उपलब्ध द्वितिय स्त्रोताच्या तथ्याच्या आधारे संशोधनातील विश्लेषण पद्धतीचा वापर केला आहे.

शेतीक्षेत्रातील संधी :

१) रोजगाराच्या संधी

शेतीमध्ये प्रत्यक्ष आणि अप्रत्येक्षरित्या शेती ग्रामीण लोकसंख्या उपजीविका करते शेती मध्ये आजही शेती आणि इतर व्यवसायामध्ये संधी आहे यामध्ये शेतमजूर, शेतीतील यंत्रे आणि अवजारे कंपन्या, बि बियाणे कंपन्या औषध कंपन्या, विहीर पाईपलाइन, शेती तंज्ञ कृषी वस्तू विशेषज्ञ, विक्री प्रतीनिधी, कृषी अर्थशास्त्र लेखापाल, पूरक उद्योग प्रक्रिया उद्योग इ. मध्ये आजही रोजगाराच्या संधी आहे.

 ISBN-978-93-5895-851-5

) परकीय चलन मिळवण्याची संधी

शेतीमध्ये आधुनिक तत्रज्ञान वापरून आधुनिक पिके, फळे, फुले, मसाल्याची पदार्थ अन्नधान्य इ. निर्यात करून परकीय लन मिळून आर्थिक विकासास हातभार लावण्याची संधी मिळू शकते.

) प्रक्रिया उद्योग सुरु करण्याची संधी

आज भारतातील आजची परिस्थिती कृषी प्रक्रिया उद्योगासाठी अनुकूल आहे यातूनच अनेक चांगल्या प्रकारचे उत्पन्न ळून रोजगार निर्माण होतात या उद्योगामध्ये भाजीपाल्याचे निर्जलीकरण करणे फाळापासून प्रल्च, रस, किसान जाम, स्वक्च बनवणे तसेच वेपर्से, फरसाण, सोयाबीन, दुध पावडर, सोयाबीन पनीर, तांदळापासून पोहे, पापड, दुधापासून प्रक्रिया पदार्थ

) सेंद्रिय पिक पद्धती जागतिक पेटंट मिळवण्याची संधी

सेंद्रिय पिक पद्धती नैसर्गिक साधनाचा वापर करून औषधे, खते बियाणे यांचा याचा वापर करून विषमुक्त शेती होय या ती रासायनिक औषधऐवजी पिकाचे अवशेष शेण गोमुत्र इ. वापर करून जमिनीची सुपीकता वाढून उच्च प्रतीच्या व आरोग्यास षक असणाऱ्या उत्पादनाची निर्मिती करून जागतिक पेटंट मिळू शकते.

) शेतकरी ते ग्राहक विक्री सेवा सुरु करण्याची सुंधी

शहरी आणि निमशहरी भागातील नागरिकांना जीवनावश्यक वस्तू जसे भाजीपाला, दुग्धजन्य पदार्थ, दुध, अंडी, डाळी, पदार्थाची भेसळ करून विक्री करण्याचे प्रकार व्यापाऱ्याकडून दिवसंदिवस वाढत असल्याचे दिसून येत आहे. यातून गंभीर ाजाराचे प्रमाण वाढत आहे. यावर उपाय म्हणजे शेतकरी ते ग्राहक थेट विक्री करून शेतीतील दर्जेदार ताजा माल ग्राहकांपर्यंत ळून ग्राहक आणि शेतकरी दोघांचेहि व्यापाऱ्याचे आर्थिक नुकसान टाळले जावून उत्पादनामध्ये वाढ होते.

) कृषी पर्यटनाच्या संधी

कृषीपर्यटनामध्ये पर्यटक शेतांना भेटी देऊन शेतीच्या विविध पैलूचे अनुभव घेवून ताजा भाजीपाला, फळे खरेदी करून दूषणमुक्त वातावरणाचा आनंद घेवू शकतील ग्रामीण भागातील भोजन आणि लोककलेचा आनंद घेऊन पुन्हा शहराकडे जातील तून शहरी ग्रामीण दरी कमी होऊन शहरातील पैसा ग्रामीण भागात विखुरला जाईल आणि गावे स्वयंपूर्ण होतील म्हणजेच कृषी ाणि ग्रा[illegible]ा पर्यटनाला मोठी संधी आहे.

ारतातील शेती समोरील आव्हाने :

) नैसर्गिक आपत्ती

भारतीय शेती हि निसर्गाशी अवलंबून आहे नैसर्गिक आपत्तीत शेतीचे नुकसान होऊन शेतकरी हवाळदिल होतो. या ापत्तीत दुष्काळ (ओला आणि कोरडा), अवकाळी पाऊस, आग, रोगात हवामान, टोळधाड, जंगलप्राणी इ. समावेश होतो. यावर ाययोजना करणे हे आव्हान आहे

) शेतकरी आत्महत्या

 ISBN-978-93-5895-851-5

आधुनिक काळामध्ये शेती हि भांडवली आणि खर्चाची शेती होऊन बसली आहे शेतीमध्ये आधुनिककिरणाच्या नावाखाली कर्जभाजारी होऊ लागला तो मनोदुर्बलता होऊ लागला यातूनच शेतकरी आत्महत्या करू लागला. आणि हे आत्महत्या थांबवणे हे शेती क्षेत्रातील आव्हान बनले आहे .

३) पाण्याच्या स्त्रोताचे व्यवस्थापन आणि वापर

शेतीच्या आधुनिकतेच्या नावाखाली पाण्याचा अविवेकी वापर होऊन अति पाण्याची पिके घेतली जाऊन जमिनीची सुपीकता कमी होवून पाण्याचा अति उपसा होऊन पाणी पातळी खालावली आहे यामुळे पाण्याच्या स्त्रोताचे योग्य व्यवस्थापन आणि वापर होणे हे शेतीतील आव्हान बनले आहे.

४) शेती आणि शेतकरी यांना मिळणारी दलित वागणूक

शेतीतून मिळणारे उत्पन्न कमी बेभरोसी असल्याने शेती आणि शेतकरी यांना इतर क्षेत्रातील झागमभाटातील लोकांनी वाळीत टाकून दलित वागणूक दिली जाते इतकेच नव्हे तर शेतकऱ्यांच्या मुलांना आता लग्नासाठी मुलीसुद्धा मिळत नाही. म्हणून हा दृष्टीकोन बदलणे एक आव्हान बनले आहे.

५)सरकारी कर्मचाऱ्याकडून शेतकऱ्याची होणारी आर्थिक पिळवणूक

सरकारी महसूल सेवेतील कर्मचारी तलाठी, सर्कल, तहसीलदार इ. शेतीच्या वेगवेगळया नोंदणी संबधित अधिकारी गरीब शेतकऱ्याना लाच घेवून नोंदी आणि पंचनामे करतात हि परिस्थिती बदलणे हे शेती क्षेत्रासमोरील आव्हान बनले आहे.

वरील आव्हानाचा परिणाम म्हणून शेतीमध्ये नैराश्य येवून उत्पादनात आणि उत्पन्नात घट झाली आहे. एकंदरीत विचार करता शेती शेतीसमोरील आव्हाने आणि संधीचा विचार करता आव्हाने स्विकारून सकारात्मक दृष्टीने विचार करून नव्या आणि जुन्या पद्धतीचा एकत्रित वापर करून शेती मध्ये मोठे संशोधन करावे जेणे करून इतर क्षेत्रातील लोक यशोगाथा ऐकून शेतीत यायला तयार होईल.

संदर्भ

१)शेतकरी नवरा – मेघा पाटील, संस्कृती प्रकाशन नारायण पेठ, अप्पा बळवंत चौक, पुणे ३०

२)शेतकरी आत्महत्या (वास्तव आणि उपाय) डॉ. संभाजी काळे, डॉ.विलास खंदारे- २०१२ अथर्व पब्लिकेशन , जळगाव

३) अग्रलेख – शेती व्यवसाय आणि युवावर्ग – लोकसत्ता – ५ ऑगस्ट २०१३

४) लेखाजोखा भारतीय शेतीचा डॉ. नितीन बाबर- १३ एप्रिल २०२२ ॲग्रोवन